

Geografski horizont 32/3-4, 1986.

ODAKLE SU DOŠLI I KOLIKO DANAS IMA STAROSJEDILACA ANGLOAMERIKE?

Zlatko Pepeonik

Prilikom dolaska na novi kontinent Evropljani su naišli na starosjedilačko stanovništvo, koje su zbog Kolumbove zablude da je došao u Indiju nazvali Indijancima. Danas se procjenjuje da je u to doba u obje Amerike bilo oko 35 milijuna Indijanaca. Njihova najveća koncentracija bila je na visoravni današnjeg Meksika, gdje su poznatu kulturu i civilizaciju razvili Asteci i Tolteci, zatim na poluotoku Jukatan (kultura Maja) i u planinskom, zapadnom dijelu Južne Amerike (kultura Inka). Računa se da ih je na prostoru današnje Angloamerike tada živjelo nešto više od jednog milijuna, od čega 4/5 unutar granica današnjih SAD, a samo oko 200 000 na području današnje Kanade. Treba, međutim, naglasiti da su evropski doseljenici kasnije upoznali i donekle drugačije stanovništvo arktičkog pojasa Angloamerike, Eskime i Aleute, kojih je tada bilo svega nekoliko tisuća.

Odakle je i kada to stanovništvo doselilo na američki kontinent? O tome postoji više teorija, međusobno suprotnih, ali mogućih. Ekstremna i najvjerojatnija je teorija Francuza Prag de Kana. On na temelju nekih riječi u baskijskom i velškom jeziku sličnih riječima nekih američkih Indijanaca smatra da su svi oni potomci stanovnika Atlantide, čiji je kontinent razdvojen u geološkoj prošlosti. Teorija o naseljavanju iz Polinezije bila bi lakše prihvatljiva zbog pogodnih struja prema Južnoj Americi, ali kad se uzme u obzir primitivnost nekadašnjih plovila u odnosu na ogromni Pacifik, i to mišljenje gubi čvršći oslonac. Jedina opće prihvatljiva teorija o naseljavanju prastanovnika američkog kontinenta je ona o dolasku iz Azije sjevernim putem preko današnjeg Beringova prolaza.

Dok se većina znanstvenika slaže u pogledu prostora odakle su prastanovnici doselili, što potkrepljuje i rasna sličnost američkih Indijanaca i Eskima s mongolskim stanovništvom istočne Azije, razilaze im se mišljenja o vremenu doseljavanja. Svi vode računa o velikom ledenom dobu – pleistocenu, koje je trajalo od prije 1 milijun do pred 10 000 godina, kada su veliki dijelovi Angloamerike bili pod debelim ledenim pokrovom. Tada je razina oceana bila i do stotinjak metara niža. To je više od njegove današnje dubine u Beringovu prolazu, koja na najdubljem mjestu iznosi svega 40 m, što znači da je ovdje postojao kopneni most između Sibira i Aljaske, tj. između Azije i Amerike. Tim mostom prijelaz je bio najlakši i najsigurniji, ali se moglo prijeći i na drugi način. Naime, zimi se još i sada Beringov prolaz zamrzava,

pa bi se i danas njegovih 92 km moglo propješačiti da ovdje nije granica između SAD i SSSR. Ljeti bi ga se lako moglo preploviti u čvršćem čamcu, tim lakše što se zna da su usred njega dva otoka, Velika i Mala Diomeda. Budući da se vrijeme prijalaza datira u razmaku od prije 50-ak do prije 15 tisuća godina, doseljenici iz Azije najvjerojatnije su koristili sva tri načina prijelaza.

Nakon dolaska na Aljasku čovjek se mogao probiti prema jugu slijedeći životinje koje je lovio kroz nezaleđeni tzv. Viskonsinski koridor (2. 1). Naime, viskonsinska faza ledenog doba trajala je od prije 65 000 godina do kraja ledenog doba i imala dva zatopljenja, za Vrijeme kojih je istočno od Stjenjaka postojao oko 150 km širok nezaleđeni prostor. Najvjerojatnije su se migracije ponavljale, a doseljenici postepeno širili na istok sve do Atlantskog oceana i na jug u Južnu Ameriku. Zna se da su do Meksika stigli prije 100 000 godina, a prije 10 500 godina dospjeli su već do Ognjene zemlje. U prilog tome govore i velike razlike među njima, bilo u plemenskoj organizaciji, načinu života, stanovanja, gospodarstva, do jezika. Podijeljeni su u više velikih jezičnih skupina i ogroman broj dijalekata. Npr., samo duž današnje obale Kalifornije ustanovljeno je više stotina uglavnom međusobno teško razumljivih dijalekata.

Do sada su utvrđeni sigurni tragovi pračovjeka na američkom prostoru stari 10 000 godina (kameni šiljak koplja iz New Mexica nađen u rebru bizona), što znači da su doseljenici morali doći barem 5 000 – 10 000 godina ranije. Nađeni su i mnogi raspršeni artefakti nespecificiranih lovaca, sakupljača i ribara, ali su nalazi skeleta ljudi prava rijetkost. Razlog tome je vjerojatno ostavljanje pokojnika na otvorenom. Najstariji nađeni artefakti većinom su kamena sječiva i šiljci koplja nađeni zabodeni u kostima izumrlih životinja kao što su mamut, mastodont i druge. Teško je danas zamisliti lov s najprimitivnijim oružjem kad se zna da još nisu poznavali ni konje.

Najkasnije doseljeni prastanovnici Angloamerike su Aleuti i Eskimi. Smatra se da je Aleutsko otočje naseljeno prije 8 000 godina, a da su se Eskimi počeli širiti od sjevernog Sibira na američko kopno prije 5 – 4 tisuće godina, čijim su sjevernim rubom stigli do Grenlanda oko 2 000 godina prije naše ere. Bavili su se isključivo ribolovom i lovom na morske sisavce, karibu i muškato govedo. Prije dolaska Evropljana poznavali su koštanu iglu, krojili su odijela od kože i krzna, gradili čamce od kože i kuće od snježni kvadara (iglu) i upotrebljavali svjetiljku – lojanicu.

Tab.1. Kretanje broja Indijanaca u SAD od 1860. do 1980. godine

Godina	Broj
1860.	44 000
1870.	26 000
1880.	66 000*
1890.	248 000
1900.	237 000
1910.	266 000
1920.	244 000
1930.	332 000
1940.	334 000
1950.	343 000
1960.	524 000
1970.	793 000
1980.	1 366 700

Izvor: US population, Bureau of Census
 (za navedene godine)

*uračunati i Eskimi

Za razliku od Eskima, Indijanci su u prvoj fazi bili lovci i sakupljači plodova, a kasnije su se počeli sve više razlikovati u svojoj gospodarskoj djelatnosti prilagođavajući se prirodnoj sredini. Na istočnom dijelu Angloamerike bavili su se lovom i primitivnom poljoprivredom, dok su na jugozapadu razvili urbanu kulturu, tzv. pueblos (šp. selo), tj. živjeli u stalnim zidanim naseljima, bavili se poljoprivredom, gradili kanale za navodnjavanje i uopće imali najviši standard života. Vrhunac svoje kulture dostigli su oko 1250. godine, najvjerojatnije pod utjecajem Asteka s juga. U ostalom području boravili su uglavnom pod šatorima i bavili se lovom i stočarstvom, te živjeli na rubu egzistencije. Lov je bio dužnost muškaraca, dok je ženama prepuštena primitivna poljoprivreda. Bez pluga i motike one su uzgajale kukuruz, bundevu, grah, krumpir i duhan.

Glad, bolesti i međusobni ratovi tjerali su na seobe i nove prilagodbe. Najveću prekretnicu u načinu života donio im je konj. Na američki su ga kontinent (u Meksiko) doveli Španjolci 1519. godine. Odbjegla grla brzo su se proširila kao divlji konji po prostranim travnatim dijelovima kontinenta. Indijanci su ih lovili, pripitomljavali i kao spretni jahači koristili u lovu na bizone, naročito na visokim ravnjacima. Zbog odjednom relativno lakog pribavljanja obilja hrane počela je seoba Indijanaca prema Visokim ravnjacima, osobito s istoka (plemena Blackfoot, Sioux i Chevenne), ali i sa zapada (Comanche).

Dok su Evropljani u Latinskoj Americi uspjeli gotovo potpuno integrirati Indijance u svoje društvo, to se nije zbililo i u Angloamerici. Iako su tamo s njima vršili razmjenu dobara, Angloamerikanci su Indijance uglavnom potcjenjivali i ignorirali, ali se mora naglasiti da su u početku njihovi sukobi bili vrlo rijetki i neznatni. Međutim, dodir s Evropljanima, imunim na neke za njih bezazlene bolesti (kozice, ospice, gripa), kojima su se pridružile još neke (tifus, kolera, tuberkuloza i dr.), uzrokovao je ogroman pomor indijanskog stanovništva. Zbog gladi Evropljana za zemljom, Indijanci su im postali barijera u prodiranju prema zapadu i tada počinje najernja stranica kratke američke povijesti. Ni za SAD, niti za Kanadu ne može se reći da su se humano ponašali prema Indijancima, ali u Kanadi barem nije bilo ubijanja. Brojni sukobi u SAD završavali su gotovo redovito porazom Indijanaca i daljnjim smanjivanjem njihova broja. Od oko jednog milijuna u Kolumbovo doba, krajem prošlog stoljeća ostalo ih je samo nekoliko desetaka tisuća na cijelom angloameričkom prostoru. Većina ih je krajem prošlog stoljeća prisilno preseljena na tzv. »Indijanski teritorij« između Texasa i Kanzasa, u koji su kasnije uselili i bijelci. Na prijelomu stoljeća počeli su se osnivati rezervati, kojih danas u SAD ima 280, prostorno velikih, s ukupnom površinom od 210 000 km² i s oko pola milijuna Indijanaca, a u Kanadi 2 200 malih, s ukupnom površinom od svega 24 000 km² i s oko 280 000 Indijanaca.

Broj potomaka starosjedilaca u cijeloj Angloamerici je u naglom porastu, što se posebno zorno može vidjeti kod promjene njihova broja u SAD (Tabl. 1). U Kanadi čine 2%, a u SAD 0,6% cjelokupnog stanovništva. Broj im se

Tab. 2. Starosjedilačko stanovništvo Angloamerike početkom 1980-ih godina

	Indijanci	Eskimi	Aleuti	Ukupno
SAD (1980)	1 366 700	42 200	14 200	1 423 100
Kanada (1981)	472 620	18 840	–	491 460
ANGLOAMERIKA	1 839 320	61 040	14 200	1 914 560

Izvor: Statistical Abstract of the US (1980)
 Statistical Data of Alaska (1980)
 Corpus Almanac and Canadian Sourcebook, Vol. 1 (1985)

u Kanadi popeo od 1971. do 1981. godine s 313 000 na 491 460 (Indijanci s 295 450 na 472 620, a Eskimi sa 17 550 na 18 840), a u SAD s 827 300 na 1 423 000 (Indijanci sa 792 750 na 1 366 700, Eskimi s 28 200 na 42 200 i Aleuti sa 6 350 na 14 200). Taj porast nije rezultat izvanrednog prirodnog priraštaja ili migracije već izjašnjavanja velikog broja onih koji se ranije iz bilo kojeg razloga nisu izjašnjavali potomcima starosjedilaca (Tabl. 2). Neki to rade zbog određenih privilegija koje starosjedioci imaju u obje zemlje, a mnogi mestici (mješanci Indijanaca s bijelcima) i rjeđi zambosi (mješanci Indijanaca sa crncima) sa sve više ponosa žele istaknuti svoje djelomično starosjedilačko porijeklo.

Eskimi Kanade žive uz njene sjeverne obale i na obali Labradora, dok američki Eskimi i Aleuti žive na rubnim sjevernim dijelovima Aljaske i na Aleutskom otočju. Indijanci su u obje zemlje mnogo brojniji u njihovim zapadnim dijelovima. Istočno od kanadske provincije Manitobe živi ih manje od 20%, dok ih u SAD istočno od rijeke Mississippi živi 23%. Sve manji ih je udio u rezervatima (Kanada 60%, a SAD još svega 25%), što je pokazatelj jače integracije u način života modernog društva, pa se sve češće čuju pozivi »na borbu« za »drugi opstanak«, na koju se većina Indijanaca, pogotovo onih što su tekovinama moderne civilizacije privučeni u gradove, jednostavno oglašuje.